

ЩЕ ПРО АВТОРСТВО “КРАТКОГО ГЕОГРАФИЧЕСКОГО ОБОЗРЕНИЯ КРАЯ, НАСЕЛЕННОГО ЮЖНОРУССКИМ (УКРАИНСКИМ ИЛИ МАЛОРОССИЙСКИМ) НАРОДОМ” (1861): АТРИБУЦІЙНІ АРГУМЕНТИ

У трьох числах петербурзького журналу “Основа” за підписом И.М. була опублікована велика стаття “Краткое географическое обозрение края, населенного южнорусским (украинским или малороссийским) народом”¹. Дослідники (спершу В.Міяковський, а згодом упорядники тритомника “Кирило-Мефодіївське товариство”), коментуючи лист В.М.Білозерського до О.В.Марковича від 30 серпня 1846 р., твердять, що автором названої публікації був брат адресата Іван Васильович Маркович (1806–1870)². Проте сам характер коментаторських текстів не давав їх авторам можливості з’ясувати підстави відповідної атрибуції. На цьому місці варто пригадати застереження Б.Томашевського стосовно датування літературних творів, яке цілком надається для екстраполяції на едиційну проблематику: “[...] немотивированная датировка не может быть предметом критики, следовательно, всегда внушает подозрение в ошибочности”³. Відтак є потреба спеціально розглянути джерела згаданого атрибуційного висновку.

Авторство названої статті так само було позначено криптонімом И.М. у змісті кожного з відповідних чисел “Основи” (він традиційно вміщувався на першій сторінці обкладинки), де часом подавалися повніші й точніші, ніж у самому журналі, відомості про авторів. Читачі “Основи” могли здогадуватися, що автор статті вдавня до поширеного типу криптоніма, позначивши у підписі ініціали свого імені й прізвища. Проте насправді могло бути й не так.

Редакція не розшифрувала цей криптонім в оголошенні про передплату на “Основу” на 1862 р., як це було зроблено, наприклад, стосовно авторства кількох публікацій 1861 р., друкованих під прибраними іменами чи без підпису. Однак вона все ж навела про автора “Краткого географического обозрения...” докладніші інформації, подавши його криптонім дещо інакше: М. (И.В.)⁴. Таке інверсивне оформлення криптоніма, наведеного поміж дійсними прізвищами і псевдонімами

¹ Див.: Основа. – 1861. – №5. – С.39–58; №7. – С.120–138; №11/12. – С.12–25. Завершальна частина статті (у №11/12) була вміщена під зміненою назвою: “Краткое географическое обозрение Южно-русского края”.

² Див.: Міяковський В. Люди сорокових років: (Кирило-мефодіївці в їх листуванні) // За сто літ. – К., 1928. – Кн.2. – С.90 (прим.97); Кирило-Мефодіївське товариство: У 3-х тт. – К., 1990. – Т.3. – С.395 (прим.59).

³ Томашевский Б.В. Писатель и книга: Очерк текстологии. – М., 1959 (2-е изд.). – С.274.

⁴ Див.: Українська преса: Хрестоматія. – Львів, 1999. – Т.1. – С.98.

кореспондентів журналу⁵, давало читачам додаткові підстави вважати, що спершу позначався ініціал прізвища автора аналізованої статті, а в дужках – ініціали його імені й по-батькові. Відтак автора аналізованої статті можна було ототожнити з Іваном Васильовичем Марковичем, низка статей якого з'явилася друком на сторінках “Военного энциклопедического лексикона” саме за підписом И.В.М.⁶

У списку авторів “Основи”, розміщеному в оголошенні про передплату на 1863 р. (воно не було публіковане), є згадка про Марковича (И.В.)⁷. Але в оголошенні не називалися публікації зазначених у ньому співробітників “Основи”, серед наведених у документі псевдонімів і криптонімів підписів И.М. та И.В.М. не було. Хоча жоден інший зі згаданих в оголошенні кореспондентів не міг бути “претендентом” на авторство “Краткого географического обозрения...” з огляду на невідповідність їхніх ініціалів і прізвищ криптонімам, і цей документ не може бути підставовим, щоб остаточно твердити про належність аналізованої статті перу І.В.Марковича: у поданому в оголошенні списку згадувалися не всі автори “Основи” (не фігурували в ньому і деякі епізодичні дописувачі, і, приміром, така емблематична для журналу постать, як Марко Вовчок).

Як з'ясується, цінні відомості про авторство аналізованої публікації містяться в інших джерелах – мені відомі принаймні одне синхронне й одне ретроспективне. Про те, що “известный знаток топографии Украины г. И.В.Маркович” був автором “Краткого географического обозрения...”, читачі петербурзької газети “Очерки”, прихильної до української національно-культурної проблематики, могли довідатися на початку 1863 р. зі статті Г.Данилевського “Аванпосты темной армии: (Еще украинское дело и его враги)”⁸. Існують достатні підстави вважати це свідчення авторитетним. Хоч у період видання “Основи” її автор Г.Данилевський мешкав у селі Петровському Харківської губернії, він все ж був добре поінформованим в “основ'янських” справах, оскільки часто приїздив до Петербурга⁹ і брав активну участь у діяльності тамтешньої української громади¹⁰. Відтак можна твердити, що відповідне свідчення Г.Данилевського походить якщо не безпосередньо з редакції “Основи”, то принаймні з її кола.

Через чверть століття О.Кониський, трактуючи аналізовану статтю “Основи” як “вельми важну”, писав, що її автор – Іван Васильович Маркович, брат відомого фольклориста Опанаса Марковича¹¹. О.Кониський, найімовірніше, здобув названі

⁵ В інверсивному вигляді подавалися всі справжні чи прибрані підписи авторів “Основи”: прізвище і далі, в дужках, ініціал імені (чи ініціали імені й по-батькові). У підписах під публікаціями імена (чи рідше ініціали імені або імені й по-батькові) передували прізвищу.

⁶ Цей криптонім розшифровано в самому виданні (див.: Военный энциклопедический лексикон, издаваемый Обществом военных и литераторов. – СПб., 1857 (2-е изд.). – Т.ХІІІ. – [С.VII]).

⁷ Див.: Російський державний історичний архів. – Ф.777. – Оп.2 (1859 р.). – Спр.127. – Арк.16.

⁸ Очерки. – 1863. – 21 февр. – №50. – С.197.

⁹ Див.: *Свиясов Е.В.* Г.П.Данилевский в литературной полемике начала 1860-х годов // Русская литература. – 1981. – №1. – С.175, 177.

¹⁰ Наприклад, див.: *Сокальский Л.* Материалы к истории национального движения 60-х годов прошлого века // Киевская старина. – 1905. – Т.88. – №2. – С.190; Санкт-Петербурзький філіал Архіву Російської академії наук. – Ф.101. – Оп.1. – Спр.118. – Арк.1.

¹¹ –К.– [Кониський О.] Дещо про Опанаса Марковича // Правда. – 1889. – Т.4. – Вип.ХІ. – С.107.

відомості від ще одного їхнього брата – Василя Васильовича Марковича (у 1861–1864 рр. – лісничого-ревізора Вологодської губернії), з яким близько познайомився у 1863 р., перебуваючи на засланні у Вологді (жив у його родині)¹². Відтак, на мою думку, немає підстав піддавати сумніву і його свідчення.

Отже, викладені матеріали цілком підтверджують висновок В.Міяковського та упорядників тритомника “Кирило-Мефодіївське товариство” про належність статті “Краткое географическое обозрение края, населенного южнорусским (украинским или малороссийским) народом” перу Івана Васильовича Марковича, який на час видання “Основи” був полковником, “офицером Николаевской академии Генерального штаба для начальствования над образуемыми в оной офицерами”¹³.

Віктор Дудко (Київ)

---

¹² Див.: *Маркович Д.* З давнього минулого: Про Олександра Яковича Кониського // Літературно-науковий вістник. – 1901. – Т.15. – №7/8. – С.256–260.

¹³ *Модзалевский В.Л.* Малороссийский родословник. – К., 1912. – Т.3. – С.418. Також див.: *Венгеров С.А.* Источники словаря русских писателей. – Петроград, 1917. – Т.4. – С.176; *Листи Марка Вовчка: У 2-х тт.* – К., 1984. – Т.2. – С.269.